

Viering 'De mens als religieus en psychologisch wezen. Een portret van Eugen Drewermann'

Vincent Claeys-B

18 januari 2009

Eugen Drewermann is een Duitse psychoanalyticus, geboren in 1940. Hij studeerde filosofie en theologie en bekwaamde zich in de psychoanalyse. Hij werd priester, werkte als psychotherapeut, gaf colleges en schreef vele zeer succesvolle boeken. Hij is waarschijnlijk in Europa de best verkopende christelijke auteur van de laatste decennia.

Als 'Privatdozent' aan de Duitse universiteit van Paderborn kreeg hij het in 1986 aan de stok met kardinaal Ratzinger, de toenmalige prefect van de Congregatie van het Geloof, zeg maar: de bewaker van de ideologie van het Vaticaan. Het debat tussen Ratzinger en Drewermann werd al gauw gevolgd door de media, wat Drewermann enorm veel publiciteit gaf. Ratzinger uitte zijn bezorgdheid omdat Drewermann bepaalde geloofspunten in twijfel trok en had ook moeite met Drewermanns dieptepsychologische benadering van bijbelteksten. "De mensen zijn gered door Jezus en niet door de psychoanalyse," stelde Ratzinger.

Begin jaren negentig kreeg Drewermann spreekverbod van Rome. Het kwetste hem diep, maar belette hem niet om te blijven schrijven en publiceren. In zijn werk legt hij uit waarom hij het altijd moeilijk heeft gehad met bepaalde punten van de katholieke moraal en met de kerk als machtsinstituut. Hij legt zich vooral toe op de ontwikkeling van een theologie van bevrijding.

In 2005, op zijn 65ste verjaardag, besloot Drewermann de katholieke kerk te verlaten. Hij kon niet meer overweg met de blijvende afwijzing van zijn standpunten en met het feit dat hij door de kerk afgeschilderd werd als een gevaarlijk man die alles zomaar goedkeurt. Toch is Drewermann niet verbitterd. Hij blijft heel actief: hij werkt nog steeds als psychotherapeut, geeft voordrachten in verschillende landen, heeft zijn eigen talkshow in Duitsland en schrijft verder aan zijn belangrijke oeuvre. Wel heeft hij de strijd opgegeven om de kerk van binnenuit te veranderen. Zelf formuleert hij het zo: "Ik heb besloten om mezelf het geschenk van de vrijheid te geven."

Wat is er nu zo onkatholiek aan de ideeën van Drewermann?

Voor Drewermann is de taal van de kerk niet meer te begrijpen door mensen van vandaag. Zij voelen zich niet meer geraakt door preken over zonde en redding door de dood van Jezus op het kruis. Ze hebben er geen boodschap meer aan en keren de kerk massaal de rug toe.

Drewermann verwijt de kerk dat zij de mens herleidt tot verstand en wilskracht en dat ze hem bewerkt met moraliserende taal en te respecteren verbodsbepalingen en wetten, vooral dan met betrekking tot seksuele moraal en echtscheidingen. Hij wijst op de scherpe tegenstelling met Jezus die nadrukkelijk de mens boven de wet plaatste.

De kerk heeft volgens Drewermann geen aandacht voor de affectieve, relationele en seksuele behoeften van de mens en vergeet dat hij ook schaduwkanten heeft: fundamentele angsten, verborgen kwaadheid, verdrukte aspecten, onontgonnen gebieden in zijn onderbewustzijn.

Veel mensen voelen zich onbegrepen en niet in staat om aan de morele normen van de kerk te voldoen. Wat voor zin heeft het om te herhalen dat het verboden is om te scheiden als je je richt tot iemand die zich voelt ten onder gaan in zijn huwelijksrelatie en voor wie scheiden de enige mogelijkheid tot overleven lijkt te zijn? Is dat een helende boodschap? Is dat zoals Jezus zou hebben gereageerd?

Jezus sprak zo niet, ook niet tegen de overspelige vrouw. Ieders leven heeft schaduwkanten en de theologie miskent dit als ze stelt dat we gered zijn door Jezus' dood op het kruis. Dan ontkent de kerk de kracht van het onderbewuste, waardoor het niet zo simpel is om gewoon het goede te doen. De mens is niet veranderd door de boodschap van redding en de kerkganger is niet vrijer van angst dan andere mensen. Hij kent dezelfde worsteling met levensangsten en heeft dezelfde hunker naar liefde en veiligheid.

Door steeds morele regels te herhalen: geen anticonceptiva, geen echtscheidingen, geen homoseksualiteit, enz. versterkt de kerk de stem van 'de innerlijke gendarme' in plaats van het leven in mensen te wekken. Homoseksualiteit of echtscheiding verbieden is helemaal geen helende of bevrijdende boodschap. Jezus gaf daaromtrent geen verbodsbepalingen. God wil een bevrijde mens. Daarom is het belangrijk dat iedereen in zichzelf op zoek gaat naar zijn diepste wezenlijke kracht.

Psychoanalyse is niet de vijand van de theologie. Christus heeft zijn leerlingen gestuurd om zieken te genezen en demonen te verjagen, omdat de mens nood heeft om geheeld te worden en weer vertrouwen in het leven te hebben. Wanneer Jezus zegt tegen een zieke vrouw die zijn kleed aanraakt: "Je geloof heeft je gered," dan heeft hij het uiteraard niet over het aanvaarden van theologische standpunten, maar dan bedoelt hij: "Je gelooft weer in het leven, je laat weer de positieve energie stromen, je stapt uit je slachtofferrol. Dat is helend." Een priester zou daar de aandacht moeten op vestigen en dus een soort psychotherapeut moeten zijn die mensen helpt om zich te bevrijden van hun angsten, hun remmingen, hun blokkades. Dan kunnen ze zich weer verbonden (religieus) voelen: verbonden met zichzelf, verbonden met anderen.

De kerk verwijt de psychoanalyse dat ze de mens aanspoort om zichzelf te bevrijden, zonder godsdienst. Ze vindt dat psychoanalyse de mens stimuleert om zich op zichzelf terug te plooiën en alleen nog bezig te zijn met zijn eigen noden. Daarmee gaat Drewermann niet akkoord. Hij benadrukt dat je juist in dat proces een liefdevol aanwezige andere nodig hebt, een overkoepelende dimensie, een religieuze ervaring die je basisvertrouwen geeft. Je kan jezelf niet op je eentje redden.

Daarbij heeft de hedendaagse mens er geen boodschap aan dat hij verlost moet worden van de erfzonde. Hij wil bevrijd worden van zijn moeilijkheden om in het leven te staan, van zijn existentiële angst dat hij eigenlijk nutteloos, overbodig, onbelangrijk zou zijn. Hij heeft nood aan aandacht voor het feit dat hij soms moeite heeft met de zin van het leven en zich soms afvraagt of hij wel de moeite waard is om bemind te worden.

Drewermann stelt duidelijk dat het geen zin heeft om evangelieteksten te benaderen als journalistieke verslagen van echt gebeurde feiten en gesprekken die letterlijk zijn opgetekend. Tweeduizend jaar geleden was de visie op de wereld mythisch. De Bijbel is geen rationeel discours. We treffen er een grote verscheidenheid van literaire genres in aan, die elk een eigen manier van benaderen en interpreteren vragen. Ze nodigen ons uit om open te staan voor een andere vorm van 'waarheid' dan de historische. De evangelies

spreken een symbolische taal, de taal van dromen, legendes, mythen, sprookjes, die op een ander niveau waar zijn dan letterlijk. Ze zijn gebaseerd op waarheden die we herkennen in ons hart, die ons raken in onze existentiële behoeften, in onze angsten, in ons verlangen naar zelfvertrouwen. Het gaat daarbij steeds om het verwoorden van intense godservaringen.

Jezus roept ons op om heel te worden, om gelukkig te zijn, om ons onvoorwaardelijk bemind te voelen. Maar dat is een groeiweg. Dat veronderstelt dat je ervaren hebt dat je er mag zijn zoals je bent, dat je de weg zoekt naar je diepere ik, en op deze weg kom je je schaduwkant (je demonen) tegen.

Concepten zoals dat Jezus geboren is uit een maagd of dat hij de enige zoon van God is, moet je dan ook niet rationeel gaan benaderen en uitleggen. Als je er dogma's van maakt, verliezen ze hun bevrijdende kracht. Dan zijn het geen helende woorden.

Over Maria wordt gezegd dat een engel haar de boodschap brengt dat de heilige Geest haar een kind zal geven dat heel belangrijk zal zijn voor de wereld. Dat heeft zeker een diepe betekenis, maar het is geen aanwijsbaar feit. Toch is het daarom niet gelogen. Het situeert zich op een ander niveau van waarheid. Drewermann wil verder gaan dan een objectieve benadering en ons in contact brengen met een ander niveau, met het archetype van de zuivere en vruchtbare moederliefde.

Voor Drewermann is de verrijzenis ook zoiets: het graf van Jezus was leeg en een engel zat op de grafsteen. Wat moet je je erbij voorstellen als dat letterlijk bedoeld was? Toch is het verrijzenisverhaal prachtig als symbool van de overwinning van Jezus' bevrijdende boodschap op het geweld van de dood. Om dat te begrijpen mogen we de Bijbel echter niet lezen als 'bewijsmateriaal', maar moeten we ons openstellen voor de kern van deze bijbelse beelden. Vele geschriften uit andere godsdiensten zijn ook in die taal geschreven.

Het is belangrijk dat wij deze taal vol beelden, symbolen en archetypen weer leren gebruiken. Het is de taal van ons onderbewuste en van onze dromen. Van oudsher draagt ze een boodschap mee van hoop, vertrouwen en geloof in jezelf. Ze spreekt over moed op je levensweg, het overwinnen van je angsten en het geloven in het leven en de liefde. Ze leert ons dat het leven een avontuur is, met soms duistere bossen en grote gevaren, maar dat we onze angsten kunnen overwinnen en een kans geven aan de liefde. En dat we uiteindelijk zullen verenigd zijn met de geliefde, die eigenlijk onze ziel is.

Drewermann geeft hiervan veel voorbeelden uit het evangelie. Zo is er bijvoorbeeld het verhaal van Jezus en de lamme (Johannes 5, 1-18). Jezus is bij het bad van Betzata, waar alle soorten zieken komen in de hoop op genezing door te baden in het water. De man ligt op zijn bed en Jezus vraagt hem: "Wil je genezen?" De man antwoordt: "Er is niemand om mij in het water te helpen." Dan zegt Jezus: "Sta op, pak uw bed en ga." Meteen staat de man op en is genezen.

Drewermann nodigt ons uit om dit verhaal op onszelf toe te passen. Stel je voor dat jij daar ligt. Wat betekent dat voor jou? Waarin voel je je verlamd? Als psychotherapeut hoort Drewermann dikwijls mensen zeggen dat ze al jaren verlamd zijn door angst, ziekte, relatieproblemen, obsessies, eetstoornissen, enz. Ze zijn beland in een passiviteit, zoiets van: niemand helpt me en alleen kan ik niet bij de bron komen. Als therapeut vraag je je dan af: waarin is deze mens verlamd? Hoe komt het dat zijn levensbron is dichtgeslibd? Met veel geduld ga je vervolgens op zoek naar de wil om te genezen. In het verhaal gaat Jezus als een schitterende therapeut meteen naar die kern: wacht niet meer op anderen, wees

jezelf, ik zie de kracht in jou om op te staan, sta op je eigen benen.

Het verhaal van Johannes gaat verder als volgt: de joden namen het Jezus kwalijk dat hij de zieke man had genezen op de sabbat. Als lezer voel je dat het veel belangrijker is je hart te laten spreken dan strikt bezig te zijn met regels en voorschriften. Wie daarin vastzit, is eigenlijk zelf verlamd.

Drewermann trekt daartegen ten strijde. In verschillende van zijn boeken spreekt hij over het verwoestende effect van vastzitten in een structuur die gehoorzaamheid eist en die veel aandacht heeft voor uiterlijkheden, herhaling van rituelen, benadrukken van dogma's, respecteren van macht en hiërarchie. Een kerk die enkel oog heeft voor dogma's en wetten en daarbij de psychologie van haar leden verwaarloost, maakt onvrij en is levensvreemd. Wat moet je als priester als je elke zondag weer moet herhalen dat mensen gered zijn omdat Jezus voor hen op het kruis is gestorven, terwijl je onvermijdelijk als mens door periodes van twijfels, eenzaamheid, verdriet en angsten gaat, maar dat niet ter sprake kunt brengen.

Drewermann vindt het ook onverantwoord dat vrouwen nog steeds ondergewaardeerd worden en hun rechtmatige plaats niet krijgen binnen de kerk.

Verder stelt hij het celibaat in vraag. Hoe kan je aan 18-jarige adolescenten uitleggen dat ze hun eigen zoektocht naar liefde en lichaamsbeleving moeten opzij zetten wanneer ze een roeping hebben binnen de kerk? En dit terwijl Jezus daar met geen woord over gerept heeft. Alsof je dichterbij God bent als je ver van de vrouwen blijft. Wellicht is het net andersom: een liefdesrelatie zou je dichterbij je eigen kern moeten brengen.

Welke invloed had en heeft Drewermann nu op mij?

Ik vond het lezen van zijn werken in de jaren negentig zeer bevrijdend. Deze lectuur loste een conflict op in mij tussen geloof en verstand.

Om te geloven moet je je verstand kunnen loslaten. Eigenlijk is dat juist, maar wat betekent het? Voor mij betekent het niet dat ik onbegrijpelijke dogma's voor waar moet aannemen en wekelijks moet herhalen in het credo. Het betekent wel dat ik geloof in de boodschap van liefde. Ik geloof dat de kern van een mensenleven rond liefde draait, maar ik kan het niet met mijn verstand bewijzen. Ik ben niet bang om zoiets te geloven al kan ik het niet uitleggen. Dat is echter iets helemaal anders dan iets aannemen omdat de een of andere autoriteit dat voor mij heeft beslist. Daar is God niets mee.

Het lezen van Drewermanns werken heeft mij ook geholpen om de kerk als instituut en hiërarchie te relativiseren. Binnen de kerk leven vele meningen. Ik ben het soms niet eens met bepaalde overtuigingen en ik heb daarin lang niet altijd gelijk, maar daar gaat het niet om. Het belangrijkste is dat ik begrijp wat voor mij vandaag zinvol is om voor te leven en dat ik met volle kracht de weg van mijn leven ga.

Het christendom is daarbij mijn basis, mijn cultuur, mijn moedertaal. Je kiest je moedertaal niet, je bent er wel van doordrenkt. Dat is goed, maar het betekent niet dat ik als waar aan moet nemen wat ik zelf niet zo ervaar.

En wat geloof ik nu echt als het over de Bijbel gaat?

Zeer veel van wat we in de evangeliën lezen, doorstaat niet de test van de historisch-kritische benadering en klopt niet met onze hedendaagse kennis. Alles werd geschreven

vanuit de biologische, medische en natuurkundige kennis van die tijd en in een specifieke taal. Van het grootste deel kan je ook zeggen dat Jezus dat niet letterlijk zo gezegd of precies zo gedaan heeft. Maar als ik de teksten over de geboorte van Jezus, zijn verrijzenis, zijn hemelvaart, de mirakels, enz. niet letterlijk neem, geloof ik dan niet meer? Toch wel. Wat telt is dat ik mij open stel voor de diepe waarheid achter parabellen, wonderverhalen, genezingsverhalen, passieverhalen, belijdenissen, ... Voor mij blijft de boodschap universeel. Het gaat over wat levengedend is voor de mens: hoop, geloof en liefde; het overwinnen van angst en egoïsme. Deze boodschap is de weg, de waarheid, en het leven. Al zijn dat de woorden van Johannes, en heeft Jezus dat hoogstwaarschijnlijk niet zelf gezegd.

Leven is geloven, maar daarom moet je niet goedgelovig zijn. Ik ben een kritische gelovige. Ik geloof in wat bevrijdend en levengedend is, in wat mijn hart verwarmt, mij verbindt met mezelf en met andere mensen.